

“IK WIL DE TITEL VAN
BOEKENMEESTER 2018
ÉLKE DAG BLIJVEN VERDIENEN!”

Effectief leesonderwijs

GOEDE PRAKTIJKVOORBEELDEN - DEEL 3

In opdracht van de ministers van Onderwijs en Cultuur van Nederland en Vlaanderen werkte de Taalraad Begrijpend Lezen van de Taalunie het actieplan *Effectief onderwijs in begrijpend lezen* uit. De vijf kernthema's van dat plan werden in *Fons* 13 bondig samengevat. In dit *Fons*-artikel geeft de sprankelende Jan Lambrechts, voltijds leescoördinator aan Vrije Basisschool Sint-Mauritius Bilzen, met onverholven enthousiasme zijn tips voor effectiever leesonderwijs. Dankzij zijn boekenprojecten werd hij in 2018 al bekroond als Boekenmeester. Zelf omschrijft hij die projecten als “vuurwerk waarmee je het boek op zich viert”. Dat spektakel hoort erbij om leesplezier en leesmotivatie aan te wakkeren bij kinderen, erkent hij. “Maar om begrijpend lezen te optimaliseren is er méér nodig.”

Fieke Van der Gucht

Over de auteur

FIEKE VAN DER GUCHT

werkte 7 jaar bij leesbevorderingsorganisatie Iedereen Leest. Nu werkt ze halftijds aan de UGent als taalcoach. Daarnaast redigeert of schrijft ze teksten als De Kommaneuwer, onder meer voor de Nederlandse Taalunie.

In 2016 stelde het lerarenkorps van Sint-Mauritius vast dat het bedroevend gesteld was met het leesplezier en leesbegrip van hun leerlingen. Daar wezen objectieve testresultaten hen op. Al waren er ook subjectievere signalen: de boeken in de bibliotheek leken steeds meer stof te vergaren en de teksten die leerlingen schreven, leken de kwaliteit van vroeger niet meer te halen. “Laat mij een jaartje uit de klas om ons taal- en leesbeleid vorm te geven”, vroeg meester Jan aan de schooldirecteur. En die stemde toe.

OP REIS MET FANTASIELINES

Om beter en liever te lezen heb je in de eerste plaats boeken nodig. Het eerste initiatief dat meester Jan daarom nam, was een verse schoolbibliotheek uit de grond stampen. “Wij zijn een superdiverse stadsschool van meer dan 400 kleuters en lagere-schoolkinderen. In het ideale scenario brengen we elk van die kinderen in contact met een ‘beslissend boek’. Dat is een boek dat ervoor zorgt dat je leven daarna nooit meer hetzelfde is. Omdat het zo herkenbaar is. Of net omdat het je een compleet nieuw inzicht brengt. In mijn geval was het *A Christmas Carol* van Charles Dickens, waarmee een buurman mij aan het lezen kreeg. Maar zo’n beslissend boek is voor iedereen verschillend. Een schoolbibliotheek moet dus veel diverse genres en auteurs in huis hebben.”

Meester Jan heeft gelukkig het schoolbestuur en de oudervereniging aan zijn kant. Elk jaar mag hij een behoorlijk

budget besteden aan de schoolbibliotheek, die is opgevat als een gezellig clubhuis. Hoewel de schoolbibliotheek ondertussen flink uit de kluiten gewassen is, volstaat dat niet om alle leerlingen van voldoende leesvoer te voorzien. Daarom gaan leerlingen vijf keer per jaar ook naar De Kimpel, de openbare bibliotheek van Bilzen, onder begeleiding.

WHAT’S IN A NAME? (VEEL!)

Meester Jan doopte de schoolbibliotheek *Fantasielines*. Lees je een boek? Dan reis je daarmee naar onbekende bestemmingen. Vandaar de naam *Fantasielines*, een reisbureau waar je fantastische leesavonturen kan ‘boeken’ – knipoog, knipoog. Met zijn collega, meester Erik, speelt hij er voor reisgids die kinderen bij het geschikte boek brengt. Als je boeken en verhalen in het DNA van de school wil inbrengen, dan denk je maar beter na over je storytelling, tipt meester Jan. Een passende naam voor de schoolbibliotheek maakt daar deel van uit.

BOEKEN VIEREN MET VUURWERK

“Met de schoolbibliotheek konden we al één voorwaarde voor effectief leesonderwijs afvinken: een aantrekkelijk en recent leesaanbod. Daarna wilden we die rijkdom aan boeken ook met spektakel onder de aandacht brengen. We wilden het boek vieren met grotere leesbevorderingsprojecten. Met vuurwerk, zeg maar. Zo draag je binnen én buiten de school zichtbaar uit dat je lezen belangrijk vindt.” Meester Jan maakt grondig werk van

die projecten. De school organiseert bijvoorbeeld elk jaar de Voorleesweek. Vijf dagen lang komen auteurs, maar ook ouders en grootouders dan voorlezen: “De coronacrisis wees me er nog maar eens op. Ook thuis moet de liefde voor boeken gevoed worden. Daarom betrek je ouders en grootouders maar beter bij je leesonderwijs.” Bij de Voorleesweek hoort een boekenbeurs op school, telkens in samenwerking met een andere boekhandel: Pardoes uit Mechelen of De Kleine Johannes uit Leuven bijvoorbeeld.

Ook met de Jeugdboekenmaand doet de school jaarlijks mee. Uit praktische overwegingen sluit Sint-Mauritius niet bij de Vlaamse, maar bij de Nederlandse campagne aan. Meester Jan zoekt zelf boeken uit rond het Nederlandse Jeugdboekenmaand-thema, voor elk leerjaar eentje. Hij werkt bovendien lessuggesties uit per boek. Bedoeling is dat de kinderen de eerste drie hoofdstukken samen in de klas lezen. De rest van het boek verwerken ze zelfstandig via de activiteiten uit de lessuggesties. Het einde van de Jeugdboekenmaand wordt gevierd tijdens het schoolfeest, met een apotheose waarin de geselecteerde boeken centraal staan. Zo bedacht meester Jan bijvoorbeeld een wandelzoektocht van boekfragment naar boekfragment. Soms pakt hij grootser uit: het thema ‘Gruwelijk eng’ eindigde met een zelf gecomponeerde schoolmusical waar zelfs een gijzeling van de schooldirecteur aan te pas kwam.

BATTLE MEE VOOR DE BOEKENBEKER

De Voorleesweek en de Jeugdboekenmaand zijn bekende, nationale campagnes van leesbevorderingsorganisatie Iedereen Leest. Meester Jan gaat

daarnaast ook voor eigen initiatieven. Zo plande hij een battle om de Boekenbeker in samenwerking met de bibliotheek van Bilzen. De uitvoering van de plannen werd gedwarsboemd door corona, maar inspirerend blijft het idee wel. Leerlingen zouden kunnen deelnemen aan workshops 'leestheater' of 'vloggen'. Bij leestheater – Jan was ook jaren dramaleerkracht, vandaar zijn interesse – lezen leerlingen in kleine groepjes hardop en expressief voor. Het boek dat ze lezen wordt omgezet in een toneelscript waarin ze elk een rol opnemen. In de workshop 'vloggen' zouden leerlingen dan weer leren hoe ze een digitaal videoverslag konden maken van een boek. Zo'n *booktube* is een moderne versie van een boekbespreking. De resultaten zouden ze presenteren tijdens een Bilzense boekbattle. De voorrondes zou elke school apart in najaar 2020 georganiseerd hebben; in voorjaar 2021 zouden ze dan hun winnaars afgevaardigd hebben naar de finale waar de beste vloggers en theaterlezers van de verschillende scholen zouden strijden om de Boekenbeker.

Meer weten? Surf naar bilzen.bibliotheek.be/boekenbeker

LEESROUTINE INBOUWEN

Groots denken met spetterende leescampagnes is prima, maar Sint-Mauritius eert ook kleinere, maar structurelere initiatieven. In het dagelijkse lessenrooster keert het belang van boeken terug via Kwartiermakers, een initiatief van educatief centrum Willewete om vrij lezen op basisscholen aan te moedigen. Scholen die aansluiten, maken zich sterk om iedere leerling iedere dag vijftien minuten te laten lezen: een effectieve en leuke manier

om de leesvaardigheid, woordenschat en schoolprestaties van kinderen te verbeteren.

Bij vrij lezen laat je de keuze aan het kind. Dat is niet altijd evident. "Vlotte lezers weten meestal wel wat ze willen, maar aarzelende lezers moet je begeleiden in hun boekkeuze", werpt meester Jan op. Die begeleiding pakt de school aan met leesbevorderende 'tussendoortjes' zoals het boekenrestaurant en het leeskoesterboekje.

HET BOEKEN-RESTAURANT

Is er een nieuwe lichting boeken aangekocht? Dan wordt de klas uitgenodigd naar het boekenrestaurant, waar ze per vijf gaan tafelen. Ze kiezen elk drie boeken van de menukaart: eentje als voorgerecht, als hoofdgerecht en als toetje. Vinden ze een boek dat ze meer bij de smaak van een tafelgenootje vinden passen? Dan bevelen ze het hem of haar aan. "We zetten fel in op de interactie tussen de leerlingen. Peers blijven toch de meest geloofwaardige boekpromotoren."

HET LEES-KOESTERBOEKJE

Verder verzong en tekende meester Jan een vrolijk ogend leesdagboekje bij elkaar: het *Leeskoesterboekje*. Praten over je leeservaring is een goede, maar vluchtige manier om die ervaring te verankeren. Via speelse opdrachten nodigt hij kinderen uit om hun mee- of tegenvallende leeservaringen bijkomend neer te schrijven of te tekenen: de mooiste verhaalwoorden noteren of een boekfragment omzetten in een

stripverhaal. Elke leerling uit het derde leerjaar krijgt er eentje. Het groeit met de leerling mee tot aan het zesde leerjaar. De leerling houdt zo zijn leesgeschiedenis blijvend bij. Bijkomend voordeel? De leerkracht krijgt snel een idee van de leesvoorkeuren van het kind. Bovendien kunnen kinderen de leeskoesterboekjes uitwisselen om leesinspiratie op te doen bij elkaar.

VAN TECHNISCH LEZEN NAAR BEGRIJPEND LEZEN

Leesplezier en leesmotivatie vormen de motor van effectief leesonderwijs. Dat erkent ook meester Jan. Maar er was ruimte voor verbetering op het gebied van begrijpend lezen. Hij herinnert zich nog goed hoe hij zich als kind zo hard concentreerde op technisch, spellend lezen dat hij na afloop niet kon navertellen wat hij gelezen had. Dat herkent hij nu bij veel van zijn leerlingen: "Natuurlijk is het belangrijk dat leerlingen letter na letter kunnen decoderen tot woorden die op hun beurt samen weer een zin vormen. Maar begrijpend lezen is méér dan dat technische bandwerk. Ze moeten verbanden leren leggen tussen zinnen. En daarvoor hebben ze leesstrategieën nodig." En dus introduceerde hij leesstrategieën, maar dan op zijn manier...

MAAK KENNIS MET FATIMA VOORUIT, KAAT KORT EN DANNY DOEL

Meester Jan haalt het een paar keer aan: de storytelling van je taal- en leesbeleidsplan moet goed zitten. "Ik heb daarom voor elke leesstrategie een figuurtje ontwikkeld dat een sprekende naam kreeg. Daarmee leren kinderen hun leesproces monitoren. Zodra ze vast komen te zitten in een tekst, moeten ze te rade gaan bij een van die figuurtjes." Zo is er Danny Doel. Aan het begin van de tekst wil die graag van je weten waarom je de tekst leest; aan het einde peilt hij of je je doel hebt bereikt. Fatima Vooruit is dan weer de voorspeller van dienst. Zij wil van je weten hoe de tekst in de toekomst logischerwijs verder gaat op basis van je al eerder las. En Kaat Kort? Die leert je samenvatten.

IEDEREEN LEESVAARD(IG)ER

Toch moeten we het begrijpend lezen nog verder optimaliseren, geeft meester Jan aan. "Het probleem is dat het leesonderwijs nu uit afzonderlijke lessen bestaat. Er zijn lessen die focussen op technisch lezen. Daarnaast zijn er begrijpend lezen-lesjes die telkens de voorliggende teksten niet overstijgen. We leren kinderen strategieën aan die ze kunnen inzetten voor, tijdens en na het lezen. We leren

ze te detecteren om welk tekstgenre het gaat en we analyseren met hen de tekststructuur van die ene tekst. Kunnen ze tien vragen over de tekst naar behoren antwoorden? Dan zijn de meesten tevreden."

Maar meester Jan is dat niet. Hij wil nog een stap verder gaan. "Een tekst begrijp je namelijk pas echt als je de informatie uit de tekst ook gaat integreren in de kennis over de wereld die je al hebt. Dan pas verwerf je nieuwe kennis. Stel: ik had je vóór 2020 twee zinnen te lezen gegeven: *Hij kwam uit een rode zone in Frankrijk* en *Hij moest meteen in quarantaine*. Je had ze niet aan elkaar kunnen koppelen, ook niet met de aangeleerde leesstrategieën, omdat je nog geen kennis over de coronapandemie had. Die moest je éérst ontwikkelen."

"Ik gebruik graag het beeld van de leesvaarder. Een kind moet eerst een tekst leren doorgronden als *gewone lezer*, als *technisch lezer*. Vervolgens moet het kind doorgroeien naar een leesvaarder: het moet de tekst kunnen overstijgen als een ballonvaarder. Dat betekent: de tekst integreren in zijn achtergrondkennis. Dan pas kan de leesvaarder de reis naar een volgende tekst verder zetten."

"Je kennis over de wereld vormt een lappendeken. Van elke nieuwe tekst spin je garen voor een nieuw lapje 'kennisstof'. Alleen: ons leesonderwijs nu leert kinderen niet hoe je dat nieuwe lapje aan het grotere lappendeken hecht. En het lappendeken van kinderen is ook behoorlijk klein. Ik pleit er dus voor om in de eerste plaats flink aan de ontwikkeling en integratie van achtergrondkennis te werken."

BOEKENTIP

Zijn pleidooi voor een geïntegreerd leesonderwijs ontleent meester Jan (onder meer) aan *The Knowledge Gap* van Natalie Wexler. Zij legt uit dat kinderen zich langere tijd in een onderwerp moeten verdiepen voor ze zich complexe teksten over dat onderwerp eigen kunnen maken. Uiteraard: voorkennis activeren is een handige leesstrategie. Maar als die voorkennis ontbreekt, dan helpt het niet dat de leraar die ter plekke even aanvult. Die informatie blijft namelijk maar kort hangen.

Een kind is alleen in staat om nieuwe woordenschat te verwerven als het tegelijkertijd zijn of haar kennis uitbreidt. Een woord kan je niet loskoppelen van de kennis waarin het is verankerd. Woorden als *klimaatopwarming*, *overstromingen*, *ecosysteem*, *verwoestijning*, *broeikaseffect*... kan je niet echt begrijpen als je in wereldoriëntatie niet lang bij het thema 'klimaatcrisis' stilstaat. Niet de strategie, maar de inhoud moet voorop staan in effectief leesonderwijs. Lees-, schrijf- en luistervaardigheden moet je dus combineren met de opbouw van kennis over geschiedenis, aardrijkskunde, enzovoort.

RATTENVANGER VAN HAMELEN

Meester Jan verwerkte zijn visie in een dik taal- en leesbeleidsplan. Opdat dat beter zou blijven hangen bij collega's,

werkte hij ook een dunnere, geïllustreerde versie uit. Natuurlijk volstaat beeld bij de tekst niet om iedereen van je visie te overtuigen. "Eigenlijk moet je ratten- vanger van Hamelen spelen en collega's meelokken in je verhaal." Daarvoor heeft hij verschillende strategieën.

TIP 1: LEES JE IN, SCHOOL JE BIJ (EN VERSPREID HET WOORD)

Alles aan meester Jan straalt leergierigheid uit. Bijleren is zijn passie, maar jezelf grondig bijscholen is ook nodig om anderen te overtuigen, vindt hij. Hij dook daarom diep in de didactische literatuur over lees- bevordering en begrijpend lezen: "Ik vermeldde al Natalie Wexlers *The Knowledge Gap*, maar ook *Sleutels voor effectief begrijpend lezen* van Kris Van den Branden is een aanrader." Vóór hij collega's om 15 minuten tijd voor vrij lezen vroeg, verzamelde hij alle wetenschappelijk bewezen voordelen daarvan. Met die *return on investment* kon hij hen overtuigen.

Jans ultieme tip? "Lees *Open boek* van lees- en kinderboekenexpert Jos Walta. Dat uitvoerige theoretische én praktische handboek voor leescoördinatoren is Jans leesbevorderingsbijbel. Of beter nog, volg de bijbehorende cursus *Open boek* in kinderboekenwinkel Boekenberg uit Eindhoven. Er is een introductiecursus en een vervolmakingscursus." Meester Jan volgde beide, of wat dacht u? Alle info vind je op boekenberg.nl.

TIP 2: LEG JE TAAL- EN LEESBELEIDSPLAN NIET ZOMAAR OP AAN HET TEAM

Met een enquête peilde meester Jan eerst naar de bereidheid voor bepaalde initiatieven voor hij ze al dan niet introduceerde.

TIP 3: NEEM EEN COLLEGA MEE NAAR JE BIJSCHOLING

Voor hij Kwartiermakers opstartte, volgde Jan alle bijbehorende bijscholing. Naar elke bijscholing nam hij telkens een andere collega mee. Stap voor stap groeide zo de bereidheid van het team om een kwartier leestijd per dag in te roosteren.

BOEKENMEESTER VOOR HET LEVEN

Dat meester Jan sinds 2016 bakens verzette in zijn school was ook anderen opgevallen. Leerlingen, ouders en collega's nomineerden hem in 2018 uiteindelijk als Beste Boekenmeester voor zijn concrete en dagelijkse inzet voor leesbevordering en het werken met kinderboeken in de klas. Hij haalde het van 201 andere kandidaat-boekenmeesters en -boekenjuffen. Vijf jaar later blijft zijn engagement overeind, want "de titel van Boekenmeester moet je blijven verdienen, elke dag opnieuw!"

POSTGRADUAAT LEESBELEID

Meester Jan deelt zijn praktijkervaring als Boekenmeester graag via het postgraduaat Leesbeleid aan de PXL Hogeschool in Hasselt. (Ook de eerder vermelde Jos Walta en iedereen Leest nemen er enkele lessen voor hun rekening.) Op basis van de input van vier modules, 'Leesbevordering', 'Leesdidactiek', 'Literatuureducatie' en 'Leesbeleid', schrijven cursisten er onder begeleiding een eigen leesbeleidsplan voor hun school of bibliotheek uit.

Nieuwsgierig? Surf voor het volledige programma naar pxl.be/pub/opleidingen/postgraduaat/postgraduaat-Leesbeleid

